कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन

शोधकर्ता

ममिता कुमारी महतो

परीक्षा क्रमाङ्क नं. :४३५००२६।२०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षा शास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

अर्न्तगत स्नातकोत्तर तह दोश्रो वर्षको पाठ्यांश (ने.पा.शि. ५९८)

को आवश्यकता पूरा गर्ने प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोध-पत्र

२०७४

शिक्षा शास्त्र सङ्काय,

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

रा.रा.ता.ज.बहुमुखी क्याम्पस

असनपुर,गोलबजार

शोध निर्देशकको सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षा शास्त्र सङ्काय अर्न्तगत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह दोश्रो वर्षको ने.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ **कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन** शीर्षक शोध-पत्र शोधार्थी **ममिता कुमारी महतो** द्वारा मेरो निर्देशनमा तयार पारिएको हो । यस शोध-पत्रको मूल्याङ्कनको लागि सिफरिस गर्दछु ।

....

गुलाव कुमारी यादव

(शोध निर्देशक)

रा.रा.ता.ज.ब.क्याम्पस

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

गोलबजार ४,सिरहा

मिति : २०७४।११।१५

प्रतिबद्धता पत्र

प्रस्तुत विषयमा कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मैले सम्बन्धित पक्षमा गहन अध्ययन गरी तयार पारेकी हुँ । यसमा भएका तथ्य सबै प्रमाणिक हुन् ।

....

मिमिता कुमारी महतो

मिति : वि.स. २०७४।११।१५

: इ.स. २०१८।०२।२७

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र तयारी गर्नका लागि अध्ययन विश्लेषण गर्ने क्रममा आइपरेको विविध समस्याहरुलाई निकास दिई आफ्नो कार्य व्यवस्थालाई समेत एकातिर थाँति राख्दै निरन्तर रुपमा प्रेरणा प्रदान गरि कुशल निर्देशन गर्नु हुने आदरणीय गुरुआमा गुलाव कुमारी यादव प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

त्यसैगरी शोध अध्ययनका क्रममा आइपरेका समस्याहरुलाई स्वभाविक रुपमा लिई आवश्यक सरसल्लाह, सहयोग, परामर्श एवं हौसला प्रदान गर्नु हुने आदरणीय गुरु किशोर साह प्रति म हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । मेरो पढाइका लागि मेहनत र परिश्रम गरी निरन्तर पढाइमा लगाउनु हुने मेरो पिता श्री राज नारायण महतो र आमा श्रीमति समुन्द्रि देवी महतो प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । त्यसैगरी अनेक प्रकारका बाधा व्यवधानहरुको सामना गर्दै उच्च शिक्षा हासिल गर्न हरपल प्ररेणा प्रदान गर्नु हुने मेरा प्रिय श्रीमान् श्री दिनेश कुमार महतो प्रति सदा ऋणी छु साथै अन्य परिवारजन तथा शुभचिन्तक प्रति अभार प्रकट गर्दछु । प्रगति पथमा अगाडि बढनका लागि समयमै शोधपत्र तयार गर्नुपर्छ भनि प्रेरकको भूमिका निर्वाह गर्ने आत्मीय मित्रहरु दिनेश कुमार महतो र कृष्ण अवतार मेहतालाई पनि म हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रलाई शुद्ध रुपमा कम्प्युटरमा टङ्कन गरिदिनुहुने श्री कृष्ण अवतार मेहता र जगदिश साह ज्यूलाई धन्यावाद दिदै प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका निम्ति नेपाली भाषा शिक्षा विभाग समक्ष पेश गर्दछु ।

....

ममिता कुमारी महतो

शोधसार

शोध शीर्षक : कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको अध्ययन

शोध निर्देशक : गुलाव कुमारी यादव

शोधार्थी : ममिता कुमारी महतो

विभाग/क्याम्पस : शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग रा.रा.ता.ज.ब. क्याम्पस गोलबजार

जम्मा अध्याय : पाँच

पृष्ट संख्या :७४+ ११

शोधको उद्देश्य :–

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षा विभाग अर्न्तगत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोश्रो वर्षको नेपा.शि.५९८ को प्रयोजनको लागि तयार पारिएको हो ।

क) सिरहा जिल्लाका लहान नगरपालिकाका कक्षा ८ मा अध्ययनरत समग्र विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमता पहिचान गर्नु,

ख) कक्षा ८ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निम्नलिखित पृष्ठभूमिका आधारमा निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति पहिल्याउनु,

अ) विद्यालयको प्रकृति (सरकारी र नीजि) आधारमा

आ) भाषिक पृष्ठभूमि (पहिलो भाषी र दोस्रो भाषी) का आाधारमा

ग) कक्षा ८ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुमा देखिएका निबन्धलेखन सम्बन्धी त्रुटिहरु पहिचान गर्नु

घ) निबन्धलेखन सम्बन्धमा देखापरेका त्रुटि निराकरण गर्न आवश्यक सुझाव पेश गर्नु ।

शोधको सीमाङ्कन

यो अध्ययन सिरहा जिल्लाका लहान नगरपालिकाका विभिन्न स्थानमा रहेका चार सरकारी र चार निजी गरी जम्मा आठ वटा विद्यालयका अस्सी जना विद्यार्थीहरुमा सिमित रहेको छ । सिरहा जिल्लाका विभिन्न स्थानका विद्यालयहरुमा कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरु मात्र अध्ययनका लागि छनोट गरिएको छ, शोधका लागि संकलित तथ्याङ्कलाई लैङ्गिकता भाषिक पृष्टभूमि, विद्यालयका प्रकृतिका आधारमा मात्र विश्लेषण गरिएको छ र अध्ययनको निष्कर्ष आफूले गरेको अध्ययनबाट प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा मात्र शोधको सीमाङ्कन निकालिएको छ ।

- सम्पूर्ण विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति गणना गर्दा १८ प्रतिशत विद्यार्थीहरुको मात्र ५५ प्रतिशत भन्दा माथि निबन्धलेखन क्षमता मापन गराउन सफल देखिनुले कक्षा आठ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुमा निबन्ध लेखन क्षमता कमजोर रहेको देखिन्छ ।
- समग्र विद्यार्थीहरुको समग्र मध्यमानका आधारमा निबन्धलेखन क्षमताको मापन गर्दा मध्यमान भन्दा माथि ५२.५ प्रतिशत विद्यार्थीहरु देखिनुले विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमता कमजोर देखिन्छ ।
- सरकारी विद्यालय समूहका समग्र विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति गणना गर्दा ५५ प्रतिशत भन्दा माथि निबन्धलेखन क्षमता भएका विद्यार्थीहरुको संख्या १७.५ प्रतिशत र ५५ भन्दा तल निबन्धलेखन क्षमता भएका विद्यार्थीहरुको संख्या ८२.५ प्रतिशत रहेकोले खासै सन्तोषजनक देखिदैन ।
- समूहगत मध्यमानका आधारमा सरकारी विद्यालय समूहका समग्र विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमतालाई हेर्दा सन्तोषजनक नै पाइन्छ । समूहगत मध्यमान भन्दा माथिको तुलनामा तल १० प्रतिशतले कम देखिनुले यस कुराको पुष्टि गर्दछ ।
- नीजि विद्यालय समूहका विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमतालाई लिएर प्रतिशताङ्क स्थिति गणना गर्दा ५५ प्रतिशत भन्दा माथि १७.६५ प्रतिशत विद्यार्थीहरु मात्र रहनुले निजी विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको स्तर कमजोर पाइन्छ ।
- समूहगत मध्यमानका आधारमा निजी विद्यालय समूहका विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमतालाई अध्ययन गर्दा समूहगत मध्यमान भन्दा माथि ५० प्रतिशत र मध्यमान भन्दा तल ५० प्रतिशत देखिनुले विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमता सन्तोषजनक रहेको मान्न सकिन्छ ।
- नेपाली पहिलो भाषी विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमतालाई लिएर प्रतिशताङ्क स्थिति गणना गर्दा २५ प्रतिशत मात्र ५५ प्रतिशत भन्दा माथि अङ्कित गरिएको छ ।

- समूहगत मध्यमान भन्दा माथि ५० प्रतिशत विद्यार्थीहरुले र मध्यमान भन्दा तल ५० प्रतिशत नै मापन गराउन सफल भएकाले नेपाली पहिलो भाषी विद्यार्थीहरुको स्तर सन्तोषजनक नै देखिन्छ ।
- निबन्ध लेखन क्षमतालाई लिएर प्रतिशताङ्क गणना गर्दा ५५ प्रतिशत भन्दा माथि २२.३७ प्रतिशत मात्र विद्यार्थी रहनुले विद्यार्थी दोश्रो भाषी विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको स्तर अति नै कमजोर रहेको पाइन्छ ।
- समूहगत मध्यमानका आधारमा नेपाली दोश्रो भाषी विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमता निराशाजनक नभई सन्तोषजनक नै पाइन्छ । जसलाई समूहगत मध्यमान भन्दा माथि क्षमता मापन गराउन विद्यार्थीको संख्या ५० प्रतिशत र तल ५० प्रतिशत नै रहनुले पुष्टि गरेको छ ।
- समग्र विद्यार्थीहरुमध्ये छात्रा विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमता सन्तोषजनक पाउन सकिदैन । ५५ प्रतिशत भन्दा निबन्ध लेखन क्षमता मापन गराउन १७.६५ प्रतिशत छात्राहरु पाइनुले यसलाई प्रस्ट्याउँदछ ।
- समग्र छात्रा विद्यार्थीहरुको क्षमतालाई समूहगत मध्यमानका आधारमा अध्ययन गर्दा सामान्य रुपमा सन्तोषजनक पाइदैन ४७.५० प्रतिशत छात्राहरुले समूहगत मध्यमान भन्दा माथि र ५२.५० मध्यमान भन्दा तल रहनुले यस कुराको सङ्केत गर्दछ ।
- समग्र विद्यार्थीहरुमध्ये छात्र समूहको निबन्ध लेखन क्षमतालाई लिएर प्रतिशताङ्क गणना गर्दा ५५ प्रतिशत माथि अल्पसंख्यक अथवा २६.१० प्रतिशत विद्यार्थीहरु मात्र रहनुले निबन्ध लेखन क्षमतामा छात्र समूहका विद्यार्थीहरुको स्तर अति कमजोर पाइन्छ ।

विषय सूची

पृष्ठ

अध्याय एक : शोध परिचय **१-६**

१.१ शोधशीर्षक १

१.२ शोध पृष्ठभूमि १

१.३ समस्या कथन १

१.४ शोधकार्यको उद्देश्य ३

१.५ शोधप्रयोजन ३

१.६ अध्ययनको औचित्य ३

१.७ अध्ययन विधि ४

१.८ अध्ययनको सीमा ५

१.९ शोधको रुपरेखा ६

परिच्छेद दुई : सैद्धान्तिक परिचय **७-२१**

२.१ पृष्ठभूमि ७

२.२ निबन्ध : व्युत्पत्ति र अर्थ ८

२.३ निबन्धको परिभाषा
१०

२.४ भाषिक सीप र निबन्ध विधा
१२

२.४.१ भषा पाठ्यक्रम, भाषा पाठ्यपुस्तक र लेखाइ सीप

१२२.४.१.१ भाषा पाठ्यक्रम १२

२.४.१.२ भाषा पाठ्पुस्तक १३

२.४.१.३ लेखाइ सीप १३

२.५ लेखाइ शिक्षणको आवश्यकता र महत्व
१४

२.६ लेखाइ सीपको विकासमा निबन्ध लेखनको स्थान
१५

२.७ पुर्वकार्यको पुनरावलोकन
१६

२.८ विद्यालय तहमा निबन्ध शिक्षणको प्रयोजन
१९

२.९ माध्यमिक तहको पाठ्यक्रममा निबन्ध विधाको स्थान
२०

२.१० शिक्षण प्रक्रिया
२०

२.११ सारांश
२१

परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि
२२-२४

३.१ जनसंख्याको पहिचान
२३

३.२ प्रतिनिधि नमूना
२३

३.३ सामग्री निर्माण
२३

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलन
२४

३.५ व्याख्या विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण
२४

परिच्छेद चार : व्याख्या र विश्लेषण
२६-४०

४.१ समग्र विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति
२७

४.१.१ समग्र विद्यार्थीहरुको साथै निबन्धलेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति
२७

४.१.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति
२८

४.२ सरकारी विद्यालयका समग्र विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति
२९

४.२.१ सरकारी विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति
२९

४.२.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सरकारी विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति
२९

४.३ निजी विद्यालयका समग्र विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति
३०

४.३.१ निजी विद्यालय समग्र विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति
३०

४.३.२ मध्यमान र मानक विचलनको आधारमा निजी विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति
३१

४.४ नेपाली पहिलो भाषी विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति
३१

४.४.१ नेपाली पहिलो भाषी समग्र विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति
३१

४.४.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा नेपाली पहिलो भाषी
विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति
३२

४.५ नेपाली दोश्रो भाषी विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति
३२

४.५.१ नेपाली दोश्रो भाषी विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति
३२

४.५.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा नेपाली दोश्रो भाषी विद्यार्थीहरुको
निबन्धलेखन क्षमता स्थिति
३३

४.६ छात्रा विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको स्थिति
३४

४.६.१ छात्रा विद्यार्थीहरुको निबन्धलेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति
३४

४.६.२ मध्यमान र मानक विचलनको आधारमा छात्रा विद्यार्थीहरुको निबन्ध
लेखन क्षमताको स्थिति
३४

४.७ छात्र विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति
३५

४.७.१ छात्र विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति
३५

४.७.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरुको निबन्ध
लेखन क्षमताको स्थिति
३६

४.८ समग्र मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन

क्षमताको स्थिति
३६

परिच्छेद पाँच : निष्कर्ष र सुझाव
४१-४४

५.१ निष्कर्ष
४१

५.२ सुझाव
४३

सन्दर्भ सामग्री सूची

परिशिष्टहरु